

کلیات دیوان محمد امین خیابانی

(دکتر سوزن قبری)

مدایح، مراثی و غزلیات،
رباعیات و متفرقات

تحقیق و تصحیح
محمد سالک رحیمی
۱۳۸۰ سالک رحیمی

کتابخانه ملی و اسناد ملی ایران

دلسوز، محمد امین، قرن ۱۳.	سرشناسه
کلیات دیوان محمد امین خیابانی دلسوز تبریزی / به	عنوان و نام پدیدآور
تحقیق و تصحیح محمد سالک رحیمی، زینب سالک	
رحیمی	
تهران: سفیراردهال، ۱۳۹۷	د مشخصات نشر
۶۲۳ ص	د مشخصات ماهری
سفیراردهال: شماره نشر ۱-۷۰۴	ت
۳-۶۶۶-۳۱۳-۹۷۸	شابک
پا	وضعیت فهرست‌نویسی
میراثی آذربایجانی -- ایران -- قرن ۱۳ ق.	موضوع
Azerbaijani poetry -- Iran -- 19 th centu	موضوع
رحیمی، محمد سالک، ۱۳۵۵، مصحح	شناسه افزوده
PI ۸۱۱۸ ک/د ۱۴	رده‌بندی کنگره
۴۳۶۱۱	رده‌بندی دیوینی
۵۴۸۴۸۰۵	شماره کتابشناسی ملی

WWW.IR

کلیات دیوان محمد امین خیابانی

(دکلمه و تپه پیزی)

مدایح، مراثی و غزلیات،
رباعیات و متفرقات

تحقیق و تصحیح

محمد رحیمی؛ زینب سالک رحیمی

در مجموعه

حیم یکبخت

شابک: ۲-۶۶۶-۲۱-۶۰-۹۷۱

صفحه آرای، طراحی جلد: واحد آماده نشری سفیر اردهال	لیتوگرافی: نویس
چاپ: عترة	صحافی: مشعر
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸	قیمت: ۷۰۰۰ ریال
شمارگان: ۲۲۰ نسخه	شماره نشر: ۱/۷۴۰
نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتوح، خیابان سمیه، روبروی بانک ملی ایران، ساختمان ۱۸ واحد ۴	کد پستی: ۱۵۸۱۸-۱۷۱۵
تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۸۹۸ - ۸۸۳۱۹۳۴۲	
www.safirardehal.com www.safirardehal.ir email: safirardehal@yahoo.com	

© حق چاپ: ۱۳۹۸

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گزیده در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۱۵	یادداشت دبیر مجموعه
۱۷	پیشگفتار مصحح
۱۹	مدخل پژوهشی
۳۹	ایم و مرانی
۴۱	قصیده فارسی با حروف هجا
۴۸	در مدح حضرت فخر کاینات محمد مصطفی (ص)
۵۰	حدیث بهار قو معجزات حضرت رسول اکرم (ص)
۵۳	قصیده در مصائب شریف بهار با عید سعید خم
۵۴	احوالات روز غدر خم
۵۷	احوالات غدیر خم
۶۰	بهاریه و قصیده در مدح حضرت موه متقیان علی (ع)
۶۳	مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۶۶	مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۷۰	مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۷۳	مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۷۶	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۸۰	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۸۵	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۸۷	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۹۰	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۹۱	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۹۴	قصیده در ولادت حضرت مولای متقیان علی (ع)
۹۷	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۹۹	قصیده در آرزوی لقاء حضرت مولای متقیان علی (ع)
۱۰۱	مستزاد در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۱۰۴	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۱۰۸	در مدح حضرت امیرالمؤمنین علی (ع)

- ۱۱۲..... در بیان شجاعت و فضیلت حضرت مولا علی (ع).....
- ۱۱۴..... در منقبت اسدالله الغالب مظهر العجایب علی ابن ابی طالب (ع).....
- ۱۱۶..... مدح حضرت اسدالله الغالب علی (ع).....
- ۱۱۷..... مدح حضرت اسدالله الغالب علی (ع).....
- ۱۱۹..... مدح حضرت اسدالله الغالب علی (ع).....
- ۱۲۰..... حکایت جوانمرد قصاب.....
- ۱۲۶..... مناس در مدح حضرت امام علی (ع).....
- ۱۲۷..... رجز ابن زبان حضرت امیر (ع).....
- ۱۲۸..... در منقبت اسدالله الغالب علی ابن ابی طالب (ع).....
- ۱۳۱..... در مدح مولا علی ابن ابی طالب (ع).....
- ۱۳۲..... در مدح حضرت ولایتان علی (ع).....
- ۱۳۴..... مدح حضرت اسدالله الغالب علی (ع).....
- ۱۳۵..... مدح حضرت مولای امت علم ح.....
- ۱۳۸..... در وصف امام المتقین علی بن ابی طالب (ع).....
- ۱۴۱..... در فضایل و مناقب حضرت مولا متقیان (ع).....
- ۱۴۳..... قصیده در وصف امام المتقین علی بن ابی طالب (ع).....
- ۱۴۶..... مثنوی در فضایل جناب مولا (ع).....
- ۱۴۸..... قصیده در فضایل جناب مولا (ع).....
- ۱۵۱..... قصیده در مناقب حضرت مولای متقیان (ع).....
- ۱۵۴..... مدح اسدالله الغالب (ع).....
- ۱۵۷..... قصیده در مدح حضرت علی (ع).....
- ۱۶۰..... قصیده در مدح حضرت علی (ع).....
- ۱۶۳..... مختصر در مدح حضرت علی (ع).....
- ۱۶۵..... مدح حضرت مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۶۸..... مدح حضرت مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۷۲..... قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۷۷..... مدح حضرت مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۸۰..... مدح حضرت مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۸۴..... قصیده در مدح از مولای متقیان علی (ع).....
- ۱۸۷..... قصیده حضرت مولای متقیان علی (ع).....

۱۹۳	قصیده حضرت مولای متقیان علی (ع)
۱۹۴	قصیده حضرت مولای متقیان علی (ع)
۱۹۷	قصیده مولای متقیان علی (ع)
۲۰۰	قصیده حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۰۴	قصیده در مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۰۸	مدح حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۱۰	نعت حضرت پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع)
۲۱۲	در اوصاف امام علی (ع)
۲۱۶	در وصف امام علی (ع)
۲۱۸	در مدح سرور علی (ع)
۲۱۹	ضربت خوردن حضرت علی علیه السلام بدست ابن ملجم (سینه‌زنی)
۲۲۲	ضربت خوردن حضرت علی (ع) بدست ابن ملجم (سینه‌زنی)
۲۲۳	ضربت خوردن حضرت مولای متقیان علی (ع) بدست ابن ملجم (سینه‌زنی)
۲۲۴	نوحه ضربت خوردن حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۲۵	شهادت حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) (سینه‌زنی)
۲۳۰	استغاثه به حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۳۱	استمداد از مولای متقیان علی بن ابی‌طالب (ع)
۲۳۵	استمداد از مولای متقیان علی (ع)
۲۳۸	استمداد از مولای متقیان علی بن ابیطالب (ع) از مشایخ امام علی (ع)
۲۴۲	استغاثه به ساحت مقدس حضرت مولای متقیان علی (ع)
۲۴۵	دعوت اهل کوفه از امام حسین (ع) و بی‌وفایی آنان
۲۴۸	نوحه ماه محرم
۲۵۰	عزاداری امام حسین (ع) (سینه‌زنی)
۲۵۱	عزاداری امام حسین (ع) (سینه‌زنی)
۲۵۲	ورود ماه محرم (سینه‌زنی)
۲۵۳	ورود ماه محرم (سینه‌زنی)
۲۵۵	عزاداری حضرت سیدالشهدا (ع) (سینه‌زنی)
۲۵۶	عزاداری حضرت سیدالشهدا (ع) (سینه‌زنی)
۲۵۷	ورود ماه محرم (سینه‌زنی)
۲۵۸	ورود محرم سینه زن فارسی

- ۲۶۰..... شهادت حضرت اباعبدالله الحسین (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۶۳..... یا حسین (ع) (سینه زنی)
- ۲۶۵..... ورود محرم
- ۲۶۷..... ورود ماه محرم (سینه زنی)
- ۲۶۹..... مخمس نوحه محرم اباعبدالله الحسین (ع)
- ۲۷۰..... ورود محرم (سینه‌زنی)
- ۲۷۲..... ورود محرم (سینه‌زنی)
- ۲۷۳..... ورود محرم (سینه‌زنی)
- ۲۷۵..... ورود محرم (سینه‌زنی)
- ۲۷۶..... ورود ماه حرم (سینه‌زنی)
- ۲۷۷..... پیش واقعه سوری سینی (ع)
- ۲۷۸..... عزاداری حضرت اباعبدالله الحسین (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۸۱..... عزاداری ماه محرم (سینه‌زنی)
- ۲۸۳..... عزای امام حسین (ع)
- ۲۸۴..... عزاداری سید مظلومان حضرت اعدا (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۸۶..... عزاداری سالار شهیدان امام حسین (ع)
- ۲۸۷..... عظمت ماتم حسینی (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۸۸..... ایام عزای حسینی (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۸۹..... نوحه ماه محرم
- ۲۹۱..... بیان مظلومیت حضرت اباعبدالله (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۹۲..... خطاب به امام حسین (ع) (سینه‌زنی)
- ۲۹۴..... خطاب عزاداران حسینی (ع) به مولایشان (سینه‌زنی)
- ۲۹۶..... نوحه اول ماه محرم (سینه‌زنی)
- ۲۹۷..... ابراز ارادت عزاداران حسینی (ع) خطاب به مولا (سینه‌زنی)
- ۲۹۹..... شکایت از گردش روزگار (سینه‌زنی)
- ۳۰۰..... خروج از مدینه (سینه‌زنی)
- ۳۰۴..... خروج حضرت اباعبدالله الحسین (ع) از مدینه الرسول (ص)
- ۳۰۵..... خروج کاروان حسینی از مکه و ورود به ارض مقدس کربلا
- ۳۰۹..... خروج کاروان حسینی از مکه و ورود به ارض مقدس کربلا
- ۳۱۱..... نوحه شب عاشورا (سینه‌زنی)

- ۳۱۲..... نوحه شب عاشورا (سینه زنی).....
- ۳۱۳..... نوحه روز عاشورا (سینه زنی).....
- ۳۱۵..... نوحه روز عاشورا (سینه زنی) مربع.....
- ۳۱۷..... نوحه عاشورا (سینه زنی).....
- ۳۲۰..... زیانحال حضرت سکینه (س) خطاب به حضرت علی اکبر (ع).....
- ۳۲۱..... زیانحال حضرت سکینه (س) خطاب به حضرت علی اکبر (ع) (سینه زن).....
- ۳۲۳..... زیانحال حضرت سکینه (س) خطاب به حضرت علی اکبر (ع) (سینه زن).....
- ۳۲۴..... زیانحال خواهر حضرت علی اکبر (ع).....
- ۳۲۷..... احوالات حضرت علی اکبر (ع) در روز عاشورا.....
- ۳۲۹..... زیانحال حضرت علی اکبر (ع) خطاب به حضرت سکینه (س) موقع وداع (سینه زن).....
- ۳۲۹..... ضربت خوردن حضرت علی اکبر (ع) و شهادت آن بزرگوار (سینه زنی).....
- ۳۳۳..... نوحه در شهادت حضرت علی اکبر (ع) (سینه زنی).....
- ۳۳۶..... زیانحال حضرت لیلا (س) در بین حضرت علی اکبر (ع) (سینه زنی).....
- ۳۳۸..... نوحه حضرت قاسم بن حسن (ع) (استزاد).....
- ۳۴۰..... زیانحال فاطمه عروس (س) خطاب به حضرت قاسم (ع).....
- ۳۴۱..... زیانحال حضرت قاسم (ع) خطاب به فاطمه عروس (س).....
- ۳۴۲..... زیانحال فاطمه عروس خطاب به حضرت قاسم (ع) (سینه زنی).....
- ۳۴۴..... احوالات حضرت قاسم (ع) (سینه زنی).....
- ۳۴۶..... زیانحال حضرت سکینه (س) خطاب به عموی بزرگوار (سینه زنی).....
- ۳۴۷..... زیانحال حضرت سکینه (س) خطاب به سقای کربلا (ع).....
- ۳۴۹..... عزم میدان حضرت ابوالفضل العباس (ع).....
- ۳۵۲..... التجا به ساحت مقدس سقای کربلا (ع) (سینه زنی).....
- ۳۵۴..... وداع حضرت سیدالشهدا (ع) (سینه زنی).....
- ۳۵۷..... نوحه افتادن حضرت سیدالشهدا (ع) به زمین کربلا.....
- ۳۵۸..... مقدمه شهادت حضرت امام حسین (ع).....
- ۳۶۰..... زیانحال حضرت اباعبدالله (ع) خطاب به جبرئیل در گودال قتلگاه.....
- ۳۶۱..... ذوالجناح.....
- ۳۶۲..... زیانحال حضرت زینب کبری (س) در قتلگاه.....
- ۳۶۵..... زیانحال حضرت زینب (س) در غارت خیام.....
- ۳۶۶..... زیانحال حضرت زینب (س) خطاب به برادر بزرگوار به طریق مشوی.....

- ۳۶۷.....نوحه عصر عاشورا.....
- ۳۶۸.....نوحه شام غریبان (سینه زنی).....
- ۳۶۹.....نوحه شام غریبان حسینی (ع) (سینه زن).....
- ۳۷۱.....زبانحال حضرت زینب (س) خطاب به برادر بزرگوارش (سینه زنی).....
- ۳۷۳.....نوحه حضرت اباعبدالله الحسین (ع) (سینه زنی).....
- ۳۷۵.....نوحه در شکایت از گردش روزگار.....
- ۳۷۶.....نوحه حضرت سکینه (س) خطاب به حضرت علی اکبر(ع).....
- ۳۷۷.....در بیان مصائب حضرت زینب (س) (سینه زنی).....
- ۳۷۸.....خزاینه و گریه کربلا.....
- ۳۸۳.....النجاة به ساحات مقدسی حضرت امام حسین (ع).....
- ۳۸۳.....در تاراج کربلا سی ستم التَّحِيَّةُ وَالنَّائِيَةُ.....
- ۳۸۴.....قصیده در سفرنامه شریانی.....
- ۳۸۸.....قصیده در مدح امام زین العابدین (ع).....
- ۳۹۱.....استغاثه به ساحت مقدس امام زمار (عج) در موقع شیوع وبا (سینه زنی).....
- ۳۹۳.....فی الترجیع بند با آل علی هر که درافتد برافتد.....
- ۳۹۵.....مخمس در پندتبات.....
- ۳۹۷.....پند و اندرز.....
- ۴۰۰.....پند و اندرز در مورد بی اعتباری دنیا.....
- ۴۰۴.....پند و اندرز در مورد دوری از وسوسه های شیطانی.....
- ۴۰۸.....پند و اندرز در خصوص عدم غفلت انسان از مرگ.....
- ۴۱۲.....مخمس در نصیحت انسان.....
- ۴۱۵.....آرزوی زیارت.....
- ۴۱۶.....دعا.....
- ۴۱۷.....دعا.....
- ۴۱۸.....رباعی.....
- ۴۱۸.....رباعی.....
- ۴۱۸.....رباعی.....
- ۴۱۹.....رباعی.....
- ۴۱۹.....رباعی.....
- ۴۱۹.....رباعی.....

۴۲۰	رباعی
۴۲۰	رباعی
۴۲۰	رباعی
۴۲۱	رباعی
۴۲۱	رباعی
۴۲۱	رباعی
۴۲۲	رباعی
۴۲۲	رباعی
۴۲۲	رباعی
۴۲۲	رباعی
۴۲۳	رباعی
۴۲۳	رباعی
۴۲۳	رباعی
۴۲۳	رباعی
۴۲۴	رباعی
۴۲۴	رباعی
۴۲۵	غزلیات
۴۲۷	غزل شماره ۱
۴۲۸	غزل شماره ۲
۴۲۹	غزل شماره ۳
۴۳۰	غزل شماره ۴
۴۳۱	غزل شماره ۵
۴۳۲	غزل شماره ۶
۴۳۳	غزل شماره ۷
۴۳۴	غزل شماره ۸
۴۳۵	غزل شماره ۹
۴۳۶	غزل شماره ۱۰
۴۳۷	غزل شماره ۱۱
۴۳۸	غزل شماره ۱۲
۴۳۹	غزل شماره ۱۳
۴۴۰	غزل شماره ۱۴

۴۴۱	غزل شماره ۱۵
۴۴۲	غزل شماره ۱۶
۴۴۳	غزل شماره ۱۷
۴۴۴	غزل شماره ۱۸
۴۴۵	غزل شماره ۱۹
۴۴۶	غزل شماره ۲۰
۴۴۷	غزل شماره ۲۱
۴۴۸	غزل شماره ۲۲
۴۴۹	غزل شماره ۲۳
۴۵۰	غزل شماره ۲۴
۴۵۱	غزل شماره ۲۵
۴۵۲	غزل شماره ۲۶
۴۵۳	متفرقات
۴۵۵	بهاریه
۴۵۷	بهاریه
۴۵۸	ساقی نامه
۴۶۰	مخمّس در توصیف محبوب
۴۶۱	مخمّس در توصیف دلبر
۴۶۲	در توصیف محبوب (مستع)
۴۶۵	مستع در بیان حال خویش
۴۶۷	مخمّس در بیان حال محبوب
۴۶۸	در توصیف دلبر (مخمّس)
۴۷۰	بیان بی وفایی معشوق (مخمّس)
۴۷۱	بیان حال به معشوق (مخمّس)
۴۷۳	در توصیف دلبر (مخمّس)
۴۷۴	مخمّس در توصیف دلبر
۴۷۶	مخمّس در توصیف دلبر
۴۷۸	مخمّس در توصیف دلبر
۴۷۹	مخمّس در توصیف دلبر
۴۸۱	مخمّس در توصیف دلبر

۴۸۲	مخمس در توصیف دلبر.....
۴۸۴	مخمس در توصیف دلبر.....
۴۸۶	مخمس در توصیف محبوب.....
۴۸۷	در توصیف دلبر (مخمس و مستزاد).....
۴۹۰	بیان بی وفایی معشوق (مخمس).....
۴۹۱	شکایت از فراق محبوب (مخمس).....
۴۹۲	قه شعر در گلایه از محبوب.....
۴۹۲	مخمس در گلایه از محبوب.....
۴۹۴	د شکایت از دنیا و مافیها است.....
۴۹۸	ملفح.....
۴۹۹	فی مدح شاه خدایه الله ملکه.....
۵۰۰	فی مدح حجة الاسلام میر احسین آقا.....
۵۰۲	سپاس نامه از فردی که در حق او یکی کرده است.....
۵۰۳	اظهار درد دل به یکی از خندان.....
۵۰۳	در ستایش یکی از سادات عصر خود.....
۵۰۴	در مدح جناب میرزا ابوالقاسم شیخ الاسلام.....
۵۰۵	مدح دیگر جناب میرزا ابوالقاسم شیخ اسلام.....
۵۰۶	در مدح میرزاصادق.....
۵۰۷	در مدح امام جمعه حاجی میرزا باقر طالب ثراه.....
۵۰۹	مدح دیگر جناب میرزا ابوالقاسم شیخ الاسلام.....
۵۱۰	مدح دیگر جناب میرزا ابوالقاسم شیخ الاسلام.....
۵۱۱	وصف یکی از بزرگان زمان خود.....
۵۱۲	در مدح یکی از بزرگان عصر خود.....
۵۱۳	در مدح جناب شیخ الاسلام میرزا ابوالقاسم طاب ثراه.....
۵۱۴	در مدح جناب شیخ الاسلام طاب ثراه.....
۵۱۵	عرض حال به یکی از مقامات.....
۵۱۶	بیان حال به یکی از مقامات شهر.....
۵۱۷	در مدح جناب شیخ الاسلام اعلی الله مقامه.....
۵۱۹	عرض حال به یکی از مقامات.....
۵۲۱	مدح میزان آقاسی.....

- ۵۲۳ در مدح یکی از مقامات
- ۵۲۵ بیان حال به یکی از مقامات شهر
- ۵۲۷ ترجیع بند در مورد میرزا عبدالرحیم
- ۵۲۹ قصیده در مدح یکی از بزرگان هم عصر خود
- ۵۳۰ بیان حال فردی به نام اسماعیل
- ۵۳۱ برنامه سلدوز
- ۵۳۳ در وصف ولایت ارومی
- ۵۳۷ هجیه
- ۵۳۹ بی الهجو ابضاً
- ۵۴۳ در هجو آثار زمانه ریش
- ۵۴۶ هجویه (مستزاد)
- ۵۴۸ هجویه
- ۵۴۹ کشف المطلع
- ۵۶۱ مجموعه تاریخ و ادبیات مرثیه آذر جان

www.kotab.ir

پیشگفتار مصحح

تاریخ شیعه مشحون از حماسه‌ها و رشادت‌ها و مبارزات ضد ظلم است و این از سوزه‌های دینی تشیع نشأت می‌گیرد. اوج این حماسه‌ها در انقلاب کربلا و از جان گذشتگی حضرت سیدالشهدا علیه‌السلام با جمله معروفشان «أَلَا إِنَّ الدَّعِيَّ بَنَ الدَّعِيَّ قَدْ رَمَى بَنَ اثْنَيْنِ بَيْنَ السَّلْةِ وَ الذَّلَّةِ وَ هَيْهَاتَ مِنَّا الذَّلَّةُ» «آگاه باشید که فروما، فرزند فرومایه، مرا در بین دو راهی شمشیر و ذلت قرار داده است و هیهات که ما ریزیم بر ذلت برویم»؛ رقم خورده است.

در زمان‌های بعد از واقعه شکوه‌مند عاشورا امامان شیعه علیهم‌السلام در پاسداری از آن نهضت عظیم مبارزه لازم را بکار برده‌اند و با روش‌های مختلف نسبت به احیاء آرمان‌های این انقراض مقدس همت گماشته‌اند. از جمله این روش‌ها قالب زبان شعر را انتخاب کردند. در مقام نبی شعرای رئایی زمان خود را برای تبیین مرام عاشورا و مظلومیت سالار شهیدان علیه‌السلام امر به سرودن شعر و آنان را مورد تشویق قرار داده‌اند. از جمله این شاعران: فرزدق، کمیت اسدی، ابوهارون مکفوف و دعلب خزائی را می‌توان نام برد. حتی در بعضی موارد از خود ائمه هدی علیهم‌السلام نیز اشعاری نقل گردیده است.

در قرون بعدی در میان قومیت‌های مختلف با گسترش تشیع در میان آنان شعری در این عرصه گام نهاده و به بیان فضایل و مناقب و مسایب و اعدای اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام دست یازیده‌اند.

در این میان، شعرای آذربایجان نیز بزرگانی با قلم سحرآمیز خود در این عرصه گام نهاده و به خلق آثاری در این زمینه همت گمارده‌اند. بزرگانی همچون ملا محمد فضولی، سید فتح موسوی مراغه‌ای متخلص به اشراق، ملا حسین دخیل مراغه‌ای، تبریزی، ذلیل تبریزی، مضطر قفقازی، شمس عطار اردبیلی، دلریش تبریزی، دلخون تبریزی، خادم عطار خیابانی، ثابت اندیلی، محمدامین دلسوز تبریزی و سایرین در جهت نشر فضائل و بیان مصائب خاندان پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله غوغا کرده‌اند. زبان‌هایی که شعر رئایی در آنها جایی برای خود باز کرده است، بعدها ستون

فقرات ادبیات آن زبان‌ها به حساب آمده است و این مهم در زبان و ادبیات ترکی آذری به لحاظ پیوند ناگسستنی و عمیق مردم ولایتمدار آذربایجان با آرمان‌های تشیع بروز و خودنمایی بیشتری دارد. به عبارت دیگر امروزه اگر زبان و ادبیات آذربایجان را بدون شعر رثایی در نظر بگیریم به جرأت می‌توان گفت که برای ادبیات آذربایجان محتوای قابل‌ذکری باقی نمی‌ماند. بعضاً افرادی سعی در ایجاد حائلی از قومیت میان تشیع و آذربایجان را دارند که بطور قطع با توجه به اینکه تشیع در عمق جان و روان مردم این سامان ریشه دوانده است، ره به جایی نخواهند برد.

در این راستا به سابقه تشیع در آذربایجان علاوه بر تبلور جلوه شعر رثایی در جلوه‌های مختلف دیگری از قبیل فهم درست جهان هستی توسط نامدارانی همچون سهروردی و علی طباطبائی، در زمینه ایستادگی در مقابل استبداد و جور توسط عمادالدین رحیمی، شیخ محمد خیابانی، ستارخان، شهید ثقة‌الاسلام تبریزی، شهید سهیلی تبریزی، شهید سرانقار انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، نماد و مظهر ایستادگی در مقابل سر و اتحاد همچون آیت‌الله بادکوبه‌ای در آذربایجان شوروی سابق و آیت‌الله شهیدی در همراه با حریان الحادی فرقه دموکرات آذربایجان، در عرصه تحقیق و مجاهده همچون شهید حراب، آیت‌الله قاضی طباطبائی و شهید محراب آیت‌الله مدنی، در عرصه فعالیت اجتماعی علی‌آقا قاضی طباطبائی و سید ابوالقاسم نباتی، در عرصه احیاء فرهنگ غنی تشیع فرزندان خان و برومند آذربایجان علامه امینی با اثر جاوید «الغدیر»، در زمینه تفکر و جهادین که آن ارزش‌های انسانی استاد محمدتقی جعفری و در دیگر عرصه‌ها که از جمله این مثال خارج است.

نکته قابل‌ذکر اینکه در این راستا شعرای نامداری که به لحاظ مولد خود در آذربایجان و درخشش در عرصه ادبی و قریحی صاحب‌ساز هم در زبان مادری و محلی و هم در زبان ملی در بوده‌اند که همه از مفاخر سرزمین ایران برده‌اند. از این بزرگان می‌توان به فضولی که به چهار زبان ترکی، فارسی، کردی و عربی شعر می‌سروده است، صائب تبریزی که در شعر فارسی از سیرآمد شاعران کلاسیک هندی می‌باشد. در این زمینه می‌توان به شعرای پراوازه‌ای مانند استاد سید محمد حسین شهریار و... اشاره کرد.

تبریز - محمد سالک رحیمی